

Отже, преференційні висловлення демонструють прагматичну зумовленість їх змісту, що дозволяє розглядати їх як специфічні мовленнєві дії. За типом іллокуції (комунікативного наміру і напрямку преференції), пов'язаної з особливостями мовленнєвої ситуації, передусім характером стосунків між мовцем і слухачем, преференційні висловлення об'єднуються в окремі групи (репрезентативи, директиви, експресиви, комісиви).

Таким чином, преференційність визначено в роботі як змістове відношення, що формується на основі значення операціональної порівняльної оцінки, надаючи висловленню виразної іллокутивної сили. Найбільш адекватною формою втілення значення преференційності є складне речення, оскільки його поліпредикативна структура більшою мірою відповідає поліпропозитивному змісту преференційних висловлень.

Дослідження відкриває перспективу всебічного аналізу інших змістових відношень у структурі простих і складних конструкцій із позицій функціонального синтаксису сучасної української мови.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. — М.: Языки русской культуры, 1999. — 896 с.
2. Белошапкова В.А. Современный русский язык. Синтаксис. — М.: Высшая шк., 1977. — 248 с.
3. Вежицкая А. Речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.16. — М.: Прогресс, 1985. — С. 251 — 275.
4. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. — К.: Либідь, 1993. — 368 с.
5. Ломакович С.В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові: Дис. ... доктора філол. наук. 10.02.01 / Терноп. держ. пед. ін-т — Тернопіль, 1993. — 382 с.

Ірина Шкіцька
(Україна, Тернопіль)

РЕАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТИВНО-МОДАЛЬНИХ ЗНАЧЕНЬ У СТРУКТУРІ БЕЗОСОБОВО-ІНФІНІТИВНИХ РЕЧЕНЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Історія вивчення безособових речень як у вітчизняному (Н.М. Арват, Г.М. Чирва, Г.П. Арполенко, В.П. Забеліна, О.В. Болюх та інші), так і в зарубіжному (Є.М. Галкіна-Федорук, Є.І. Воїнова, Г.О. Золотова, Т.В. Шмельова, В.В. Бабайцева, Т.Я. Шабаліна) мовознавстві має давню традицію й вагомий здобутки, проте до сьогодні в науці залишається нерозв'язаною низка питань щодо меж цього класу та його місця в системі простого речення, зокрема критеріїв визначення односкладності / двоскладності деяких конструкцій і визнання їх безособовими. Це насамперед стосується безособових речень, структурно необхідною

частиною яких є інфінітив, що стоїть у постпозиції до неінфінітивного компонента. З одного боку, серед них є реченнєві одиниці на зразок *Почало вечорити, [і ми точно вже знали, що не дійдемо пішки до озера Онтаріо]* (Н. Тисовська), які вирізняються фазовою характеристикою події, про яку йдеться в реченні. З іншого боку, їм протистоять модальні реалізації безособових речень — структури на зразок *І мені раптом захотілося розсміятися, [сказати людям, що ми чудово розіграли цю інтермедію]* (В. Шевчук); *[Тут у нас є дика звірина.] Без рушниці не варто пускатися в мандри* (Ю. Винничук); *[Камерга вид на себе взявши, тут всіх учила, толковавши, що] сором Турна видавати* (І. Котляревський); *Принцесо, час покинути химери!* (Леся Українка); *[Піймали на злодійстві], так було дома й дати прочуханку* (Г. Квітка-Основ'яненко); *[Тут вірять в дворянську кров, у відьму, в пристріт, а] науці нема чого робити* (В. Винниченко); *[...який не є, а все не сирота, і] є кому млинців насмажити* (І. Жиленко). Спільну семантичну рису таких речень становить модальна співвіднесеність між суб'єктом та його потенційною дією. Це дає підстави розглядати їх як структурно-семантичну єдність, незважаючи на різне морфологічне оформлення суб'єктивно-модального компонента (дієслово, слово категорії

стану, займенник / прислівник займенникового походження тощо) та варіативність значень модальних лексем.

Модальним реалізаціям безособових речень притаманна синкретичність: будучи безособовими, вони містять у своїй граматичній основі обов'язковий інфінітив. Відповідно на їх позначення в лінгвістичній літературі побутує термін «безособово-інфінітивні» (М.У. Каранська, А.П. Загнітко), який використано в дослідженні як робочий.

Навколо безособово-інфінітивних речень у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві точиться багато дискусій, зокрема стосовно їх граматичної природи, місця в класифікаційній системі простих речень, структури предикативного мінімуму, зв'язку між інфінітивом та неінфінітивним компонентом у складі предикативного центра. Усвідомленню безособово-інфінітивних речень як структурно-семантичної єдності перешкождали такі чинники: 1) подвійна природа інфінітива, що спричинила виникнення дискусій про односкладність / двоскладність аналізованих речень і віднесення їх різновидів до різних типів синтаксичних конструкцій; 2) різна морфологічна природа неінфінітивного компонента окремих підтипів безособово-інфінітивних конструкцій (дієслово, слово категорії стану, займенник); 3) відмінності в поглядах мовознавців на тип зв'язку між інфінітивом та дієсловом, інфінітивом і словом категорії стану, інфінітивом і прономінальним компонентом; 4) розуміння мінімальної реченневої конструкції як структури, зверненої до формальної організації речення, тобто як предикативної (не номінативної) одиниці; 5) ігнорування дериваційних співвідношень у системі простого речення.

Вагання мовознавців при віднесенні безособово-інфінітивних конструкцій до односкладних чи двоскладних зумовлені сприйманням як типових саме речень двоскладної будови і відповідно універсалізацією підметово-присудкової моделі реченневих одиниць. Можна окреслити чотири позиції, визначені в синтаксичних описах простого речення щодо односкладності / двоскладності безособово-інфінітивних речень: 1) односкладні (нерозчленовані, одночленні, однадерні, безпідметові) структури (О.М. Пешковський, Б.М. Кулик, Г.М. Чирва, В.Л. Георгієва, Н.М. Арват, І.Р. Вихованець, І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська, М.У. Каранська, А.П. Загнітко); 2) двоскладні (розчленовані, двоядерні) структури (О.О. Шахматов, Л.О. Булаховський, Т.В. Шмельова); 3) конструкції перехідного типу (О.О. Єрмакова, В.В. Бабайцева, О.С. Попов); 4) односкладні чи двоскладні структури залежно від різних критеріїв, а саме: позиції інфінітива відносно неінфінітивного компонента або порядку слів (Г.П. Арполенко, В.П. Забеліна, Р.О. Христіанінова, І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська), лексико-граматичного

значення слів на -о (О.М. Пешковський, П.О. Лекант, О.І. Воїнова), лексико-семантичного значення неінфінітивного компонента (Л. Дюрович), характеру актуального членування (Л.Д. Павліна).

Майже всі дослідники визнають, що універсального критерію для визначення односкладності / двоскладності безособово-інфінітивних речень немає. Це питання лишається дискусійним і сьогодні. На тлі осмислення конструкцій із постпозитивним інфінітивом як односкладних постає проблема дефініювання в класифікаційній системі односкладних структур дієслівних, прислівникових та прономінальних безособово-інфінітивних речень. Вони визначаються або як безособові із залежним інфінітивом, або як інфінітивні чи безособово-інфінітивні.

Однією з причин розмаїття поглядів лінгвістів на безособово-інфінітивні речення є неоднозначне трактування зв'язку між інфінітивом та неінфінітивним компонентом. Тим самим різняться й позиції дослідників щодо складу предикативного центра аналізованих конструкцій та ролі інфінітива в їх структурі (ідеться про такі його ознаки, як залежність / автономність, підпорядкованість / непідпорядкованість).

Безособово-інфінітивні конструкції, будучи регулярними модальними реалізаціями безособових речень, вирізняються специфічним синтаксичним зв'язком між компонентами предикативного мінімуму, що дозволяє розглядати їх як структурну єдність. Саме суб'єктивно-модальний компонент визначає характер семантики структурної схеми безособово-інфінітивних речень і особливості їх функціонування.

Структурна схема безособових конструкцій є для досліджуваних речень мінімальною. Однак через суб'єктивно-модальну, модусну, природу безособового фінітного дієслова (прив'язкового компонента) ця схема поширюється інфінітивом із речовим, диктумним значенням, що необхідно для функціонування речення як повноцінної змістової та комунікативної одиниці. Відтак диктумне значення, виражене в безособово-інфінітивних реченнях інфінітивом, у звичайних безособових конструкціях представлене фінітним дієсловом, пор.: *І мені, малому, не раз довелось За титаря плакати* (Т. Шевченко) — «І мені, малому, не раз За титаря плакалось». Поширені структурні схеми безособово-інфінітивних конструкцій характеризуються вільним лексичним наповненням позиції інфінітива й обмеженням у лексичній наповнюваності суб'єктивно-модального компонента.

Семантико-синтаксичне відношення між інфінітивом і модальними лексемами в безособово-інфінітивних реченнях є комплетивним, інфінітив із формального боку є залежним компонентом, а із семантичного — головним: він відтворює речовий, диктумний зміст, а фінітне дієслово або прив'язкові форми забезпечують його модальний супровід.

Відповідно фінитні дієслова та призв'язкові форми на формальному рівні головні, але не суттєві для смислу речення, оскільки не формують його диктумний зміст. Розуміння специфіки семантико-синтаксичних відношень між інфінітивом і модальними лексемами дозволяє розв'язати проблемне питання про склад предикативного центра досліджуваних речень. Оскільки інфінітивний компонент обов'язковий для утворення речення як повноцінної функціональної форми, він є необхідним складником поширеної структурної схеми.

Спільним компонентом усіх різновидів безособово-інфінітивних речень є інфінітив будь-якого лексичного значення. Позиції елементів предикативного центру аналізованих конструкцій є фіксованими: інфінітив знаходиться в постпозиції до неінфінітивного компонента. Неінфінітивні компоненти граматичної основи безособово-інфінітивних конструкцій служать для вираження граматичного (предикативного) та суб'єктивно-модального значень речення. При цьому вони можуть виражатися синтетично (фінитною безособовою формою дієслова — у дієслівних безособово-інфінітивних конструкціях) й аналітично (дієсловом-зв'язкою та призв'язковим компонентом — у прислівникових / прономінальних реченнях).

Дієслівні та прислівникові безособово-інфінітивні речення виявляють неоднорідність у плані модально-часових видозмін. Обмеження на утворення всіх парадигматичних форм зумовлені передусім лексичним значенням фінитних дієслів і слів категорії стану.

Основною ж підставою для розгляду безособово-інфінітивних речень як окремого структурного типу в сучасній українській мові є наявність безособової форми, виразника предикативності й суб'єктивної модальності, та постпозитивного інфінітива як носія речового значення диктумної природи.

Загальне значення безособово-інфінітивних речень задається їх синтаксичною будовою, основою якої є безособова дієслівна форма. Виражаючи дії, стани, ознаки, що не залежать від волі особи, безособова форма тим самим репрезентує загальне значення фатумності. Позиція неінфінітивного компонента в структурі безособово-інфінітивних конструкцій заповнюється модальною лексемою, яка конкретизує це значення, наприклад: *Не раз доводилось їй відчутти наслідки тої незрячості* (М. Черемшина). Семантична маркованість цього компонента й дозволяє розглядати досліджувані речення як семантичний різновид безособових конструкцій.

Семантику дієслівних, прислівникових і прономінальних безособово-інфінітивних речень становить суб'єктивно-модальна інтерпретація тієї

чи іншої події. Вони виражають значення можливості / неможливості, необхідності / непотрібності, бажаності / небажаності здійснення дії. Провідну роль у вираженні цих модальних значень відіграють лексеми в приінфінітивній позиції.

Суб'єктивно-модальне значення може виражатися в безособово-інфінітивних реченнях безпосередньо або опосередковано. Безпосереднє вираження простежується в конструкціях, семантику структурної схеми яких зумовлено значенням тієї чи іншої лексеми. Вони й становлять центр безособово-інфінітивних речень. Наприклад: *У таку погоду хотілося посидіти в теплій кімнаті, перед каміном, з хорошою книжкою в руках чи бокалом доброго вина* (Ю. Дольд-Михайлик) — значення бажаності здійснення дії; *[Де то вже, хоч жалко, не жалко, а] треба впинитись...* (Марко Вовчок) — значення потрібності здійснення дії; *[...на те й город, щоб] дурням де було вередувати* (Г. Квітка-Основ'яненко) — значення можливості здійснення дії.

Опосередковане вираження суб'єктивно-модального значення зумовлене вживанням у приінфінітивній позиції переважно якісно-оцінних лексем, які не спеціалізуються на вираженні модальних значень, проте набувають їх у структурі цих речень. Наприклад: *[Коли] мені випало нести варту над ним, [він, здається, задрімав]* (О. Гончар), пор.: «...я міг нести варту над ним...» — «я ніс варту» ↔ «у мене була можливість нести варту»; *Їй приємно було слухать про таку щиру, гарячу молоду любов* (І. Нечуй-Левицький), пор.: «Їй хотілось слухать про таку щиру, гарячу молоду любов». Безособово-інфінітивні речення, у яких суб'єктивно-модальне значення виражається опосередковано, утворюють так звані «окілі» модальних реалізацій безособових конструкцій. У подібних структурах часто простежується явище контамінації модальних значень і відтінків, зумовлене властивістю одного висловлення поєднувати різні модальні значення, наприклад: *[Та зрозумій же, Марусю, що] мені не личить вистежувати людей* (В. Підмогильний), пор.: «Мені не треба вистежувати людей» — «Я не можу вистежувати людей», «Я не хочу вистежувати людей»; *[Єдина чеснота,] якою не можна похвалитись, [— це скромність]* (І. Вільде), пор.: «Скромністю не треба хвалитись» — «Скромністю неможливо хвалитись».

Модальне значення може також виникати з контексту, тобто породжуватись конкретними лексичними зв'язками слів, що входять до предикативного центра, наприклад: *[А він образився і, спершись на луку сідла, зло відповів:] — Добре тобі, старий, таке теревенити. [Хан полякам продався, ми б на них, а він нам у спину ударив би, он що було б]* (Н. Рибак), пор.: «Легко тобі, старий, таке теревенити» — «Ти, старий, можеш таке теревенити».

Релевантною для формування модальної перспективи в структурі безособових речень є й семантика інфінітивного компонента. Тим самим опосередковане суб'єктивно-модальне значення дієслів і слів категорії стану постає як синтаксично та контекстуально зумовлене.

Особливістю безособово-інфінітивних речень є наявність змістового компонента, що мотивує осмислення ситуації як необхідної чи непотрібної. Мотиваційний компонент може бути представленим у реченнєвій одиниці, що передає значення необхідності чи непотрібності, або зрозумілим із контексту / консітуації, наприклад: *[Мав я в цій дорозі непогоду, про яку] не випало б говорити: [через грубий і незнайомий харч у царстві Дракона часто болів мені живіт]* (В. Шевчук).

У структурі семантичних різновидів безособово-інфінітивних речень спостерігається явище контамінації суб'єктивно-модальних значеннєвих відтінків, зокрема: можливості — бажаності, необхідності — бажаності, можливості — необхідності, небажаності — неможливості, небажаності — непотрібності, що, будучи зумовлено лексико-семантичним наповненням конструкції, корелює з видовими значеннями інфінітива, наприклад: *[Дарем тут дуже насміхався, Собою чванивсь, величався,] Аж сором слухать всім було* (І. Котляревський), пор.: «Не хотілося слухати» — «Неможливо було слухати»; *[Пальнули йому навздогін, але щоб догнати,] про це годі було й думати* (О. Гончар), пор.: «Неможливо було думати» — «Не треба було думати».

Крім передачі інформації, безособово-інфінітивні речення можуть слугувати різним комунікативним намірам мовця. Комунікативні функції семантичних різновидів досліджуваних конструкцій зводяться до самовираження мовця і впливу на слухача. Безособово-інфінітивні речення з модальними лексемами на позначення бажаності / небажаності, необхідності та неможливості здійснення дії можуть уживатись із метою: 1) виправдання за нереалізоване бажання або дію, що не відповідає очікуванню слухача, наприклад: *[Так ось чому тебе, сердегу, вбито!] Вже не було чим битись, орле наш* (Л. Костенко), пор.: «Суб'єкт мав бажання битися, але обставини — у цьому випадку відсутність зброї — завадили цьому»; 2) запобігання підозрам слухача в перешкоджанні бажаним для нього діям, наприклад: *Можна б стіл відсунути далі, [та з місця не зрушається...]* (Г. Тютюнник), пор.: «Я хочу відсунути стіл, але це неможливо»; 3) підкреслення міри вияву ознаки та справлення враження на слухача, наприклад: *Треба було бачити обличчя всіх, [як їх вразила така заява й тон]* (І. Багряний); 4) пом'якшення відмови та приховування комунікативного наміру, наприклад: *[Розчиняйте і смажте, — наказує той.] — А нема на чому* (М. Стельмах); 5) мотивування прямого спонування,

наприклад: — *Тобі вже нічого втрачати на цьому світі. [Одведи убивцю в ліс]* (О. Довженко); б) забезпечення емоційності й експресивності висловлення, наприклад: *[Окрім того, маю роботу,] ніколи мені розбалакувати* (В. Шевчук).

Серед безособово-інфінітивних речень вирізняються конструкції, що виражають значення, які не відповідають їх формальній будові. Асиметрія форми та змісту в таких реченнєвих одиницях виявляється в тому, що їх синтаксична структура здатна виражати модальні значення, властиві іншим реченням.

У складі асиметричних безособово-інфінітивних конструкцій трапляються речення на зразок *Треба мені з вами розмовляти! Хочеться мені з вами по вулицях ходити!*, де заперечна семантика виражається стверджувальною структурою. Такі структури характеризуються: 1) непрямим способом вираження значень небажаності, непотрібності та неможливості здійснення дії; 2) препозицією й акцентуалізацією модальних слів; 3) формою недоконаного виду інфінітива в складі предикативного мінімуму; 4) контамінацією модальних та оцінних значень; 5) домінуванням негативної оцінки, що корелює з експресивністю висловлення; 6) уживанням у контекстах осуду та іронії.

Невідповідність між змістом та формою безособово-інфінітивних речень часто зумовлена комунікативною своєрідністю висловлення, утіленого в структурі реченнєвої одиниці. Руйнація прямих значень аналізованих конструкцій спостерігається в науковому стилі, де суб'єктивно-модальні значення модифікуються, унаслідок чого висловлення втрачає категоричність і виражає лояльне та дбайливе ставлення до викладу чужих думок. Безособово-інфінітивним реченням у наукових текстах властиві метатекстові суб'єктивно-модальні значення, які допомагають стежити за ходом авторської думки та сприяють адекватному сприйманню композиції тексту. Наприклад: *Найпростішими можна визнати лише такі моделі, [у яких вираження членів предикативної основи симетричне семантичним компонентом]* (І.І. Слинько та ін.) (висловлення з послабленою категоричністю), пор.: «Найпростішими є лише такі моделі...»; «Визнаю найпростішими лише такі моделі...» (категоричні висловлення); *Варто зазначити, [що визнання емоційного компонента мислення й емоційно забарвлених індуктивно-прагматичних понять вказує...]* (В. Ткачук) (виділення значущого порівняно з другорядним є виявом піклування про слухача).

Безособово-інфінітивні речення можуть виступати непрямими засобами вираження некатегоричного спонукального значення, наприклад: *Нічого вередувати. [За такого багатого не підеш, так кого ще тобі треба?]* (Г. Квітка-Основ'яненко), пор.: «Не вередуй». Висловлене в непрямий

спосіб, спонукання створює ефект тактовності мовця та певною мірою захищає його від категоричної відмови й емоційної атаки з боку слухача в разі негативної реакції на спонукання.

В осмисленні безособово-інфінітивних речень як спонукальних висловлень провідна роль належить уживанню в їх структурі модальних слів, тобто лексико-граматичним чинникам. Однак ця функція модальних лексем реалізується лише за умов певної мовленнєвої ситуації, яка експлікується в структурі висловлення або осмислюється з контексту чи конситуації. Наприклад, за певної ситуації нарікання *Так би нам хотілось тернуть борщу або чогось тривного! [А мама все нам дає сунчик та сунчик та бульйончик]* (І. Нечуй-Левицький) усвідомлюється як завуальоване прохання, що дає можливість адресату для його ігнорування й водночас дозволяє мовцю уникнути неприємної ситуації відмови.

У силу того, що переважна більшість спонукальних висловлень, оформлених безособово-інфінітивними конструкціями, виражає некатегоричні види спонукання, вони завжди містять мотиватор необхідності спонукуваної дії або супроводжуються конструкціями, які його репрезентують. Мотиватори умовно поділяються на такі, що апелюють до розуму (*невигідно, недоцільно, шкідливо* і т. ін.), наприклад: *Нераціонально було б шукати когось іншого перше, [ніж удатися до тої, з ким справа була вже цілком налагоджена]* (В. Підмогильний), та такі, що розраховані на емоційний вплив (*стидно, сором, гріх* і т.д.), наприклад: — *Соромно, тобі, Онисиме, казати такі слова, [— відмовив я сердито]* (В. Шевчук). Мотивація може також впливати з контексту чи конситуації.

Успішності впливу сприяє незаміненість позиції суб'єктної лексеми, що дозволяє мовцеві солідаризуватися з адресатом. Наприклад: *Було б безглуздо саме тепер скоритися долі* (Н. Рибак), пор.: «Було б безглуздо тобі / вам саме тепер скоритися долі».

Безособово-інфінітивні речення постають продуктивними в передачі імпліцитного спонукання. Повідомляючи слухачеві про необхідність виконання вимушеної небажаної дії, мовець має на меті спровокувати його до перешкоджання цій дії або до допомоги. Наприклад, уживання конструкції *[Так у мене ноги болять, а] треба води наносити* (з усного мовлення) за певної ситуації імплікує прохання «Наноси мені води».

Спонукання можуть виражати безособово-інфінітивні конструкції, оформлені як питальні. На відміну від власне питальних речень, де мовець очікує відповіді на своє запитання, у питально-спонукальних він чекає від співрозмовника певної дії. Наприклад, у реченні: — *Чи не хочеться вам порибалити? [— поцікавився капітан]* (Ю. Винничук) мовець

висловлює пропозицію в якомога тактовніший спосіб. Усвідомленню питального за формою речення як спонукального сприяє контекст.

Структура безособово-інфінітивних речень може оформлювати оцінні висловлення. Оцінне значення в цих конструкціях постає контекстуально зумовленим. Із одного боку, його набуває обмежене коло модальних лексем, з іншого, для формування оцінної семантики релевантним виступає лексико-семантичне наповнення інфінітивної позиції. Нейтралізація модального значення простежується в тих конструкціях, де позицію суб'єктивно-модального компонента заповнюють лексеми **треба** та **можна**. Речення зі словом **треба** залежно від контексту можуть виражати як негативне значення (розчарування, неприйняття ситуації, нарікання на долю, осуд), наприклад: *Чую вже: ось-ось зведуть на ноги. Просто ж божевілля!* *І треба так на вересень злягти* (І. Драч), так і позитивне (радість, подив): *Треба ж було природі в дійсності сотворити для мого фільму такі ідеально точні риси...?* (М. Вінграновський). Безособово-інфінітивні речення зі словом **можна** можуть виражати осуд, іронію, наприклад: *[Ви не готові?] Та за два місяці цей матеріал можна було вивчити напам'ять!* (з усного мовлення) або передавати оцінку дії чи стану як задовільних, наприклад: *У кар'єрі можна жити!* (В. Підмогильний).

У сучасному розмовному мовленні функціонують прономінальні безособово-інфінітивні речення, у яких спостерігається явище взаємонаближення градуальної негативної оцінки та заперечення, що виявляється в передачі мінімуму бажаної ознаки як її відсутності, наприклад: *На тому весіллі не було що їсти* (з усного мовлення), пор.: «На весіллі не було їжі, яку б хотілося з'їсти», «Їжа було недостатньо смачною». Такі речення мають відтінок певного розчарування чи роздратування з приводу невідповідності між очікуваним та наявним станом речей. Вони виконують функцію перебільшення, несуть у собі імпліцитну негативну оцінку певних осіб чи явищ і розраховані вплинути на емоції слухача, щоб домогтись від нього співчуття й осуду «винних».

Специфічним фрагментом безособово-інфінітивних речень постають питально-риторичні конструкції з прономінальним компонентом, який повністю або частково втратив речове значення. Питальна форма цих одиниць виражає розповідний зміст, наприклад: *Що ж бо їм робити, стозазиким — І безмовним: [спалахнеш — помреш]* (І. Драч). Інтонаційно маркована змістова еквівалентність питальних слів із модальними лексемами, вираження в структурі цих речень значень неможливості, небажаності, непотрібності здійснення дії, поєднання різних типів модального значення та наявності змістового мотиваційного компонента дають підстави розглядати їх разом із іншими безособово-інфінітивними реченнями.

Невідповідність питальної форми й стверджувальної семантики цих конструкцій свідчить на користь їх асиметричності.

Для змістової характеристики питально-риторичних безособово-інфінітивних речень релевантним є видове значення інфінітива: при дієслові доконаного виду речення має пряме стверджувальне значення, при дієслові недоконаного виду конструкції притаманне експресивно-іронічне вираження заперечення, наприклад: *Чого б то їм (Копачам) у балці **настигати**: [та я ж дружина-то законна Василева]* (І. Драч), пор.: *Що ж мені **відповісти**? [Менше від сина я знаю і більше від сина не знаю]* (І. Драч).

У системі прономінальних безособово-інфінітивних речень видляються заперечні конструкції, що характеризуються зв'язаністю змісту своїх компонентів, тобто фразеологізовані реченнєві одиниці, наприклад: *[Скучно, думаєш, і] грошей нема куди **дівати*** (В. Підмогильний). Такі структури відзначаються стійкістю, що є умовою семантичної цілісності та здатності їх до відтворювання, фіксованим порядком словорозташування й обмеженням у наповнюваності компонентів. Тенденція до фразеологізації характерна для прономінальних безособово-інфінітивних речень із нерозкладеним займенником / прислівником займенникового походження, наприклад: *[Снівуча,] **нічого** сказати. [Якби собі таку **достать**...]* (Т. Шевченко).

Отже, безособово-інфінітивні конструкції, будучи модальними реалізаціями безособових речень, становлять структурно-семантичну єдність, характеризуються особливостями формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативно-прагматичного рівнів їх будови. Центр системи безособово-інфінітивних речень утворюють структури, де позицію суб'єктивно-модального реалізатора заповнюють лексеми різної морфологічної природи, що безпосередньо виражають значення можливості / неможливості, необхідності / недоцільності, бажаності / небажаності. Своєрідний «окіл» утворюють реченнєві одиниці, приінфінітивну позицію суб'єктивно-модального реалізатора в яких заповнюють певні дієслівні лексеми та слова категорії стану з якісно-оцінним значенням і тим самим формується складна модальна перспектива. Периферію утворюють конструкції асиметричної будови, де семантика модальних лексем корелює з характером мовленнєвої ситуації і простежується непряме вираження спонукального й оцінного значення, що відповідає комунікативному наміру послаблення категоричності висловлення.